

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	s. 2
Problemformulering.....	s. 2
Afgrænsning.....	s. 2
Metode.....	s. 3
Metasprogs betydning for udvikling af skriftsprogskompetencer.....	s. 3
Forudsætninger for at udvikle metasprog.....	s.4
Undervisningsforløbet.....	s. 5
▪ Baggrund.....	s.5
▪ Fagdidaktiske overvejelser.....	s.5
▪ Metodikken.....	s.6
Metodikken i en samlet kontekst.....	s.7
Læse og staveresultater.....	s.8
Konklusion.....	s. 9
Perspektivering.....	s. 9
Litteraturliste.....	s. 10
Bilag.....	s.11

EksPLICIT undervisning med metasprog.

- En hjælp til at knække koden?

Indledning

Jeg har i mit danskfaglige arbejde i indskolingen og støttecenteret erfaret, hvor stor forskel der er på de sproglige kompetencer, eleverne møder skolen med. Nogle børn har et veludviklet sprog til formulere sig om deres læring med fra start. De kan tale om sproget – både indhold og form allerede inden den egentlige undervisning. Disse børn er godt i gang med at nærme sig skriftsproget. De børn der tværtimod møder skolen med en mangelfuld sproglig kompetence, udviser ofte en passiv holdning til deres egen læring, og har svært ved at ”knække koden”. De forstår ofte ikke, hvad de skal lære og hvorfor.

Jeg finder det derfor være spændende at arbejde med følgende problemstilling:

Problemformulering:

- **Hvilken betydning har eksPLICIT undervisning med metasprog, for udvikling af skrive og læsekompetencer?**
- **Hvordan kan en sætning om dagen, bruges som udgangspunkt for en metodik, der udvikler metasprog hos de yngste elever?**

Afgrænsning

Jeg vil i opgaven fokusere på skrive og læsekompetencer i begynderundervisningen med udgangspunkt i et undervisningsforløb i slutningen af børnehaveklassen og i 1. klasse på Højelse skole. Herunder vil jeg bruge relevant teori til at belyse de didaktiske og metodiske valg, jeg har foretaget. Da jeg ikke har tosprogede elever eller dyslektiske elever i klassen, vil specifikke forhold vedrørende deres forudsætninger ikke blive belyst.

Metode

Jeg indleder min opgave med at belyse metasprogets betydning for udviklingen af fonembevidsthed og skrive/læsekompetence vha. Libergs beskrivelse af de grundlæggende grammatiske principper. Herefter vil jeg inddrage Libergs model om læse- og skriveudviklingens forløb for at tydeliggøre den grammatiske samtales betydning for den grammatiske skrive og læseudvikling.

Efterfølgende vil jeg give en kort beskrivelse af undervisningsforløbet, og den særlige metodik undervisningsforløbet bygger på. Dette vil danne udgangspunkt for en diskussion om betydningen af eksplicit arbejde med metasproget i begynderundervisningen Herefter vil jeg gøre rede for, hvilken kontekst forløbet indgik i, samt analysere læse og staveresultater for klassen. Sidst i opgaven vil jeg konkludere på opgavens problemformulering og lave en perspektivering.

Metasprogs betydning for udviklingen af skriftsprogskompetencer

Liberg er meget optaget af, hvilken betydning metasproglig indsigt har for børns mulighed for at nærme sig skriftsproget. Hun hævder, at ” sproget om sproget” handler om at erhverve sig grammatisk indsigt. Hun beskriver i sin bog de grundlæggende grammatiske principper. (Liberg,97)

Princippet om objektivisering

Princippet om den dobbelte articulation

Princippet om skrifttegnenes invarians

princippet om skrifttegnenes linearisering

princippet om skrifttegnenes bi-unikhed

Hvert af de 5 principper er betinget af det foregående princip. Uden evnen til objektivisering er det ikke muligt at forstå princippet om den dobbelte articulation. Dvs. at evnen til at kunne forstå fonemer, bygger på forståelsen af, at sproget har en formside. Forståelsen af fonemer danner udgangspunkt for tilegnelsen af princippet om skrifttegnenes invarians - en tilegnelse af de ikke betydningsbærende fonemers lyd, tilhørende navn og form. Princippet om skriftens linearisering, bygger på forståelsen af, at hver lyd svarer til et tegn i ens rækkefølge. For at udnytte dette funktionelt, må princippet om skrifttegnenes bi-unikhed erkendes. Rækkefølgen af de ikke

meningsbærende fonemer medfører en bestemt udtale. Hvis rækkefølgen ændres, ændres udtalen. (Liberg, 97:56-67) .

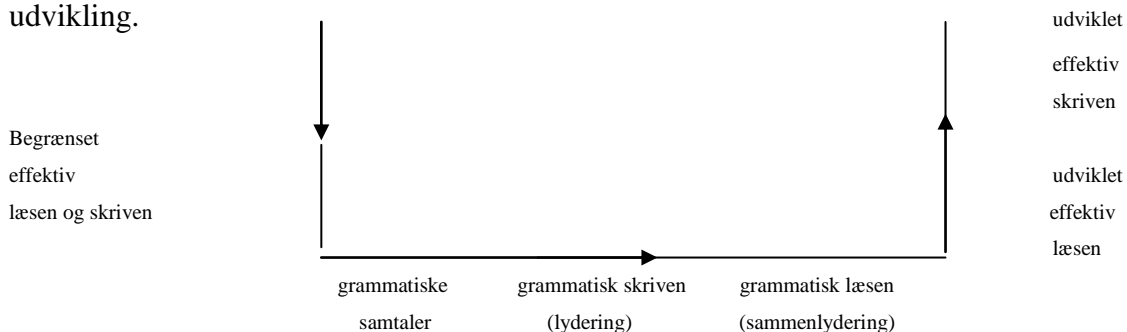
Libergs model af grammatiske principper gør det tydeligt, at udviklingen af metasprog er en grundlæggende forudsætning for udvikling af fonembevidsthed og skrive-/læsekompetence. Hvis ikke evnen til at benytte grammatisk tænkning og sprog er tilstede, er det ikke muligt at skifte perspektiv fra sprogets indholdsside til sprogets forside. Dette er alment anerkendt.

(Elbro,2006)(Hagtved,2004)

Jeg vil i det følgende afsnit diskutere hvordan metasproget udvikles.

Forudsætninger for at udvikle metasprog

I Libergs (1998) model om læse- og skriveudviklingens forløb beskriver hun børns sproglige udvikling.

Ifølge Liberg udvikler børn sig fra en begrænset effektiv læsen og skriven, gennem grammatiske samtaler til en grammatisk skriven og læsen og herfra videre til en udviklet effektiv læsen og skriven.. Hun lægger stor vægt på betydningen af tidlig skriftsprogsstimulering og det kommunikative aspekt i tilegnelsen af metasproglig kompetence.

De muligheder den grammatiske samtale rummer, mener jeg, imødekommer det behov især sprogligt svage børn har for en eksplicit undervisning, der kan lede dem ind i den grammatiske skriven og senere læsen. Herved berører jeg muligheden for, at læreren gennem modellering kan lede sprogligt svage børn hen i en grammatisk samtale, der kan udvikle deres grammatiske skriven. Det er i dette felt, mit undervisningsforløb giver et bud på en mulig metodik.

Undervisningsforløbet

Baggrund

At det især har betydning for en succesfuld læsestart at arbejde med enkeltlyde, er mange enige om (Elbro, Frost). Dette har ført til, at der arbejdes med de 3 første grammatiske principper af Liberg i mange børnehaveklasser. Med inspiration i traditionen om at skrive sig ind i læsningen (Liberg, Hagtved), ville jeg med undervisningsforløbet forsøge at se, om det positivt kunne bidrage til at udvikle elevernes børneskrivning, at fokusere på eksplicit undervisning i de sidste to grammatiske principper, startende i børnehaveklassen. Hensigten var, at udvikle en sætningsmetodik der kunne virke som stilladsering for elevernes egen skrivning.

Fadidaktiske overvejelser

Målet var, at eleverne skulle lære at stave de 120 mest almindelige ord i forløbet. Sætningerne blev konstrueret ud fra elementprincippet. De 24 lydrette ord, blandt de 120 mest almindelige ord, blev præcenteret i sætninger i børnehaveklassen. I starten af 1. klasse var der fokus på en drillelyd pr uge. Efterfølgende blev korte ikke lydrette ord præcenteret. Jeg valgte dermed at tage klart udgangspunkt i den elementbaserede tradition i dette forløb.

Trinmål for dansk, samt staveraketten som bygger på princippet om en funktionel stavepædagogik ligger til grund for progressionen i materialet.

- omsætte sproglyde til bogstaver
- antal lyde i ord
- gengive antal stavelser i ord

Trin 1

- lydrette konsonanter i forlyd
- gengive relevante vokaler
- skelne mellem lydrette konsonanter i udlyd
- gengive relevante bogstaver i korrekt rækkefølge
- skrive en vokal i hver stavelse

Trin 2

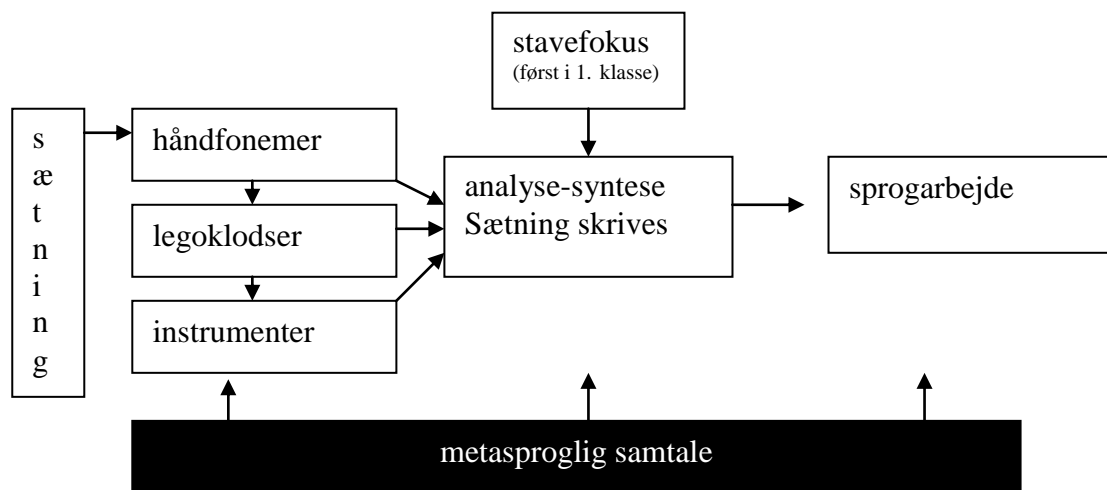
Det var især en grundig forberedelse af materialet, der skulle tilgodese de sprogligt svage børn. Kunne de, med udgangspunkt i en grammatisk samtale, altså en samtale der bevidstgør om sprogets forside, udvikle metasproglig bevidsthed om analysearbejdet?

Metodikken

Den sproglige stilladsering bestod i at arbejde med sætningen med håndfonemer, legoklodser og musikinstrumenter inden sætningen skulle skrives. Derved fik eleverne nogle konkrete hjælpemidler til at ”fastholde lyden”. (bilag 1)

Udarbejdelsen af sætningsmetodikken er bl.a. inspireret af Elkonins model for arbejdsgang med lydanalyse (Frost 2005,67). Elkonin arbejder med 3 trin i sin analyse. Først arbejdes der med tydelig artikulation, så der opnås en forståelse for fonemantallet i ordet. Derefter lægges det antal blanke brikker, som passer til fonemantallet. Efterfølgende lægges der bogstavbrikker, så ordet staves.

Følgende figur viser min sætningsmetodik.

Model af Bech 2008

Ideen bag sætningsmetodikken er, at eleverne ved at arbejde med en sætning med kroppen, farvekoder og lyd-koder inden den egentlige skrivning opkvalificeres til selve skrivearbejdet. I dette før-arbejde med sætningerne tydeliggøres fokus i sætningen og der sættes sproget på handlingerne (metasprog). Den eksplicite undervisning i dette sprog er med til at lette forståelsen, samtidig med at kroppen husker, og den lagte farvekode hjælper med at fastholde sætningen. Sprogarbejdet der efterfølgende laves ud fra den skrevne sætning, bruges ligeledes som udgangspunkt for at give eleverne sproget om sproget.

Det var meget tydeligt at sætningsarbejdet kvalificerede elevernes mulighed for at udvikle et metasprog, og at dette sprog hjalp dem i at udvikle brugbare kompetencer i skrivesituationen.

At læreren vælger at fokusere på eksplicit undervisning i metasproget, mener jeg, får stor betydning for elevernes udvikling af skrive- læsekompetencer. Det skal dog ikke ses som en særskilt aktivitet, men som en integreret del af undervisningen set i en samlet kontekst, der tilgodeser alle fagsyn i danskfaget. At dette er muligt, vil fremgå af det følgende afsnit, hvor jeg vil begrunde andre tiltag der blev gjort i klassen.

Metodikken set i en samlet kontekst

Arbejdet i børnehaveklassen byggede på et konstruktivistisk læringssyn. Eleverne skulle have mulighed for at nærme sig skriftsproget på mange forskellige måder.

For at tilgodese børnenes mulighed for at nærme sig skriftsproget i form af eksperimenterende skrivning(Hagtved), var der legeskrivningsaktiviteter i løbet af året. Fra midten af året blev der sat ekstra lærerressourcer ind som forebyggende specialundervisning (Frost2003) Disse blev brugt på sproglig opmærksomhed.

Dette arbejde blev underbygget af spillelektier på elevens faglige niveau (rimspil, forlyd, forlyd-rimdel, syntesespil m.v). Herved blev forældrene inddraget i at underbygge en differentieret undervisning.

Lyd og bogstav indlæringen blev præcenteret ved ”hjemme i fonemernes verden”.

Efter en kort gennemgang af lydene i lydhuset, arbejdede eleverne videre i et storylineforløb, hvor hver enkelt fik tildelt en bogstavdukke. Forløbet sluttede af med en musical, hvor eleverne var lydene i lydhuset, og hvor de sproglige områder var en del af sangene og replikkerne.

Storylinen og musicalen udviklede jeg for at gøre op med, at et bestemt fagindhold (indlæring af lyd og bogstaver) skal læres i en bestemt pædagogisk form. Jeg finder opbakning til denne ændring i praksis hos Elbro (Elbro:2006,163)

”Den unødvendige pædagogiske begrænsning består i at man automatisk forbinder et bestemt emne, fx bogstaver og lyd, med en bestemt for i undervisningen, fx den sorte skoles formelle og fantasiløse terperi”

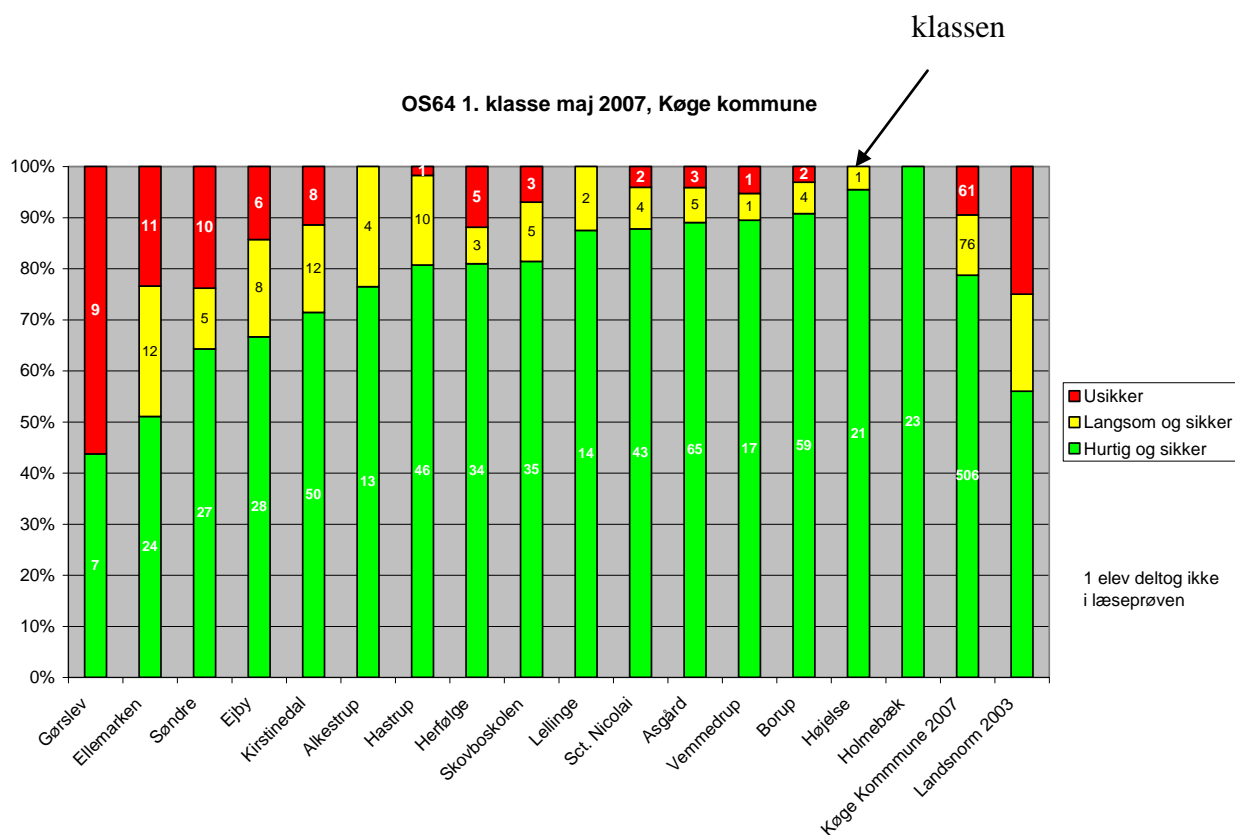
Den nye undervisningsform muliggjorde en synliggørelse af det metasproglige aspekt for eleverne.

De forstod hvad de skulle lære og hvorfor, og kunne bruge sproget til at udtrykke sig om det.

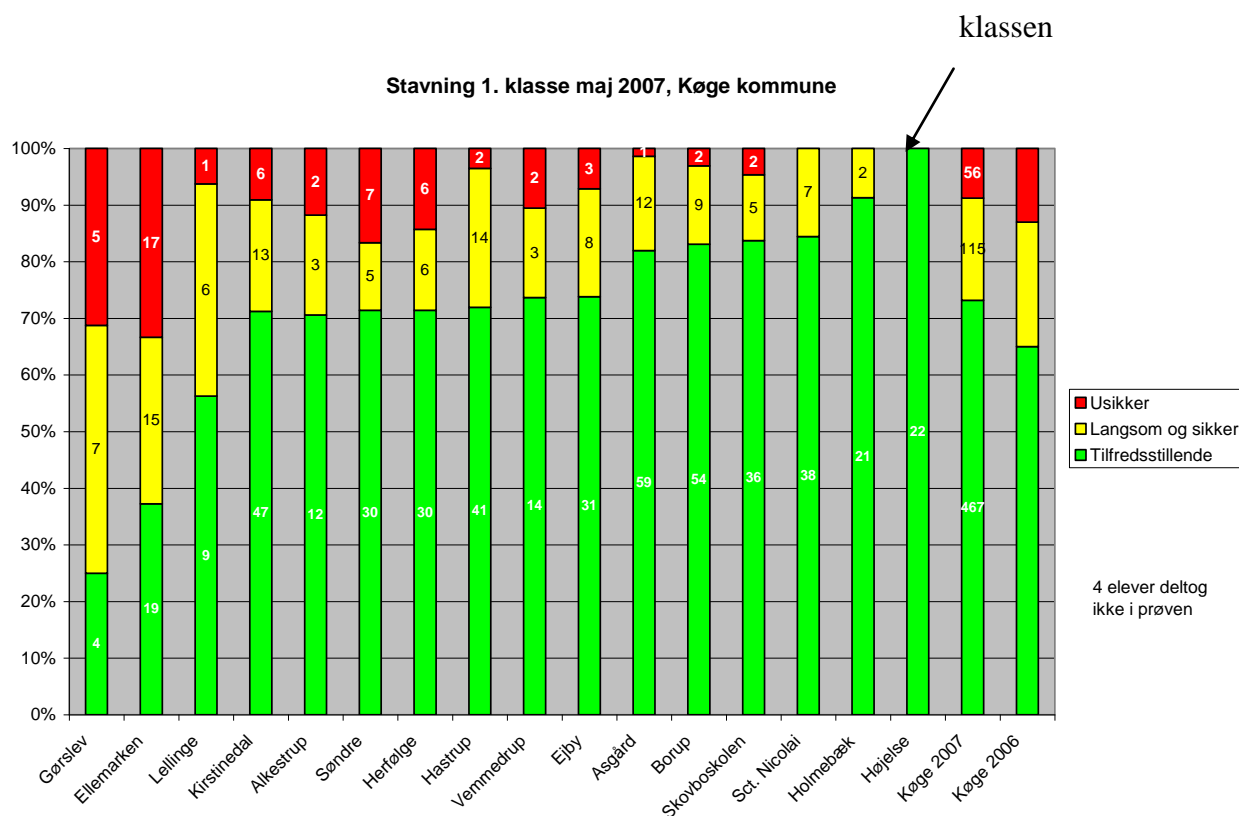
I 1. klasse blev der lavet et hurtigt bogstavkursus for ca. halvdelen af eleverne ved brug af bogstavkurset ”Noas ark”. Resten af klassen arbejdede med frostinspirerede puslesætninger.

(Frost, 2003) Læseundervisningen foregik i differentierede læsegrupper. Efter kort tid læste mange elever makkerlæsning eller enkeltvis. Lærerressourcen blev anvendt på de svageste elever. Valg af læsetekster tog udgangspunkt i korte lydrette bøger i starten af året, indtil eleverne var parate til at læse lignede bøger. Tid til dansk blev brugt som fælles læsebog med hovedvægt på litteraturoplevelser og genrekendskab.

Læse og staveresultater

Resultatet for læseprøven OS64 ligger langt over gennemsnittet. 95% af eleverne læser hurtigt og sikkert. På landsplan er dette tal 56%. Det er tydeligt, at undervisningen har haft stor betydning for elevernes læseudvikling.

I stavetesten klarer alle elever det tilfredsstillende. Dette må tilskrives klassens arbejde med sætningsmetodikken. Jeg mener, at der er stor sandsynlighed for, at fokuseringen på metasproget i sætningsarbejdet har muliggjort en overførselsværdi til læsningen. Eleverne har ved hjælp af stilladsering opnået et højt niveau i både læsning og stavning.

Konklusion

Jeg har i opgaven tydeliggjort, at eksplicit undervisning i metasprog har stor betydning for at eleverne udvikler funktionelle stave og læsekompetencer. Det er tydeligt, at sætningsmetodikken har haft stor indvirkning på især elevernes staveresultater. Det er dog højst sandsynligt, at der har været en stor overførselsværdi til læsningen.

Perspektivering

Jeg mener, at de elever der møder skolen uden de nødvendige sproglige forudsætninger, har brug for en lærerstyret undervisning, hvor bevidste didaktiske og fagdidaktiske overvejelser ligger til grund for undervisningen. Kun herved vil de opnå de nødvendige metasproglige kompetencer og et funktionelt læseniveau som de kan leve med og på.

12 945 anslag med mellemrum.

Litteraturliste

- Bråten, I. (2007): Leseforståelse. Oslo. J.W.Cappelens. Forlag AS
- Elbro,C.(2006): Læsning og læseundervisning kap. 5 (2.udg., opr. 2001).København,
Nordisk Forlag A/S
- Frost,J.(2002): Selvførstærkende strategier hos begynderlæseren. København,
Psykologisk ForlagA/S
- Frost,J.(2003) Principper for god læseundervisning. København, Psykologisk forlag A/S.
- Hagtved, B.E.(2004): Sprogstimulering - tale og skrift i førskolealderen. København, Alinea
- Liberg, C.(1997): Sådan lærer børn at læse og skrive. København, Nordisk Forlag A/S
- Skoleforvaltningen, Køge kommune: delrapport 1, Læsereapport 2007.
- Trinmål for faget dansk: <http://www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Dansk/trinmaal.html>
d.16. marts kl.12.00

Materialer der henvises til

- Borstrøm,I.m.fl.: På vej til den første læsning, hæfte til børnehaveklassen. København, Alinea
- Bülow,L : Tid til dansk, Dig og mig og vi to, læsebog til 1. klasse. København, Alinea
- Jakobsen,K m.fl.: Noas ark, Bogstavkursus. København, Alinea
- Marcussen,J :Hjemme i fonemernes verden.Forlaget Åløkke
- Otzen,E: Staveraketten, Specialpædagogisk forlag

Sætningsmetodik

Her er en oversigt over, hvordan arbejdet med sætningen foregår i praksis. Under hvert punkt vil jeg tydeliggøre, hvilke overvejelser der ligger til grund for metodikken. Dette er skrevet med kursiv. Jeg har valgt en sætning fra august 1. klasse.

Arbejdsgang ved sætning med 1 drillelyd

Et eksempel kunne være:
Drillelyden ”er” siger [?].

kv kvkv kv

Du bliver gal.

- To elever kommer op, åbner postkassen og tager sætningen.

Postkassen forbindes af mange børn, med det sted hvor ”skrevne beskeder” er. Der vil derfor for de fleste være en god forforståelse fo,r hvad skrevne tekster og postkasser har med hinanden at gøre. At det er eleverne der skal tømme postkassen, understøtter forventningen om at de skal være aktiv i det der skal ske.

- .Sætning læses med hjælp fra voksen.

For at lære at læse er det nødvendigt, at man får vist hvordan. Ved at lade børnene ”læse” viser læreren, hvordan det er, ”man skal gøre når man læser”. Her er det vigtigt, at læreren er tydelig som rollemodel for eleverne. Nogle elever vil være i stand til at læse disse korte lydrette sætninger med meget lidt hjælp eller på egen hånd.

- Der tælles ord i sætningen.

Ved at tælle ord i sætningen bliver begrebet ord kendt. Det er vigtigt, at blive ved med tale om hvad et ord er, så de svageste elever får udbygget deres sprog om sproget. Denne grammatiske samtale om det der gøres, har stor værdi, fordi elevernes bevidsthed udvides gennem samtalen om sproget. Samtidig er det en hjælp til den senere sætningskrivning.

bliver

- Fokus på dagens 120 ord – i denne sætning er det bliver.
 - Drillelyden præsenteres - ”er” som siger [?].

Læreren fremhæver hvilket ord der er fokus på i dagens sætning. Ordet vises endnu ikke for eleverne.

- Hele klassen laver håndfonemer, mens sætningen lyderes. Dette gentages 3 gange - eller til alle er med.

Her stater det egentlige stilladseringsarbejde for sætningen. Det er vigtigt at gentage håndfonemerne mange gange i starten, fordi eleverne har brug for at kroppen lærer at sætningen består af ord, der består af lyde. Igen er det vigtigt at sætte sprog på aktiviteten.

- Ord for ord findes fonem-antal.

Ved at tælle fonemer i ordene, bliver eleverne gjort opmærksomme på det fonemiske niveau. Deres opmærksomhed rettes mod sprogets forside og hjælper dem i den senere proces.

- Eleverne samler klodser og sætter på tavlen. Første legoklods skal være stor, for at vise at der startes med stort.
(blå klodser for konsonanter - røde klodser for vokaler)

Hvert ord i sætningen arbejdes igennem. Hvor mange lyde er der i ordet? Hvordan lød lyden? Er lyden en vokal eller en konsonant? Passer den farvekode der er lagt til ordet? Samtalen skal understøtte eleverne i at få lagt farvekoden. Ofte er det en god ide at bruge håndfonemerne undervejs.

- Elev spiller sætningen.

Når sætningen er korrekt lagt, skal den spilles. Hvis eleverne er trygge ved metodikken, kan det være en fordel, at de lukker øjnene, når de lytter. Andre vil dog få mere ud af at kunne se klodserne samtidig. Denne øvelse vil være svær motorisk for nogle børn. Mens eleven spiller, er det en fordel, hvis læreren langsomt lyderer sætningen samtidig.

- Elev skriver på tavlen med hjælp.

De elever der har været oppe, skriver i samarbejde sætningen på en tavle

- Imens skriver alle andre i hæftet.

Læreren vil langsomt lydere sætningen igen. Alle elever skal skrive sætningen i deres hæfte. Det vil være en stor fordel med ekstra voksenhænder/venskabsklasse.

Du bliver gal

- Eleverne viser, hvad de har skrevet.

De to elever der har skrevet på tavlen vil vise sætningen og læse den højt. Denne gang kun med den stiladsering de har brug for. Herved mærker eleverne at de på få minutter har "rykket sig". Det er vigtigt at rose meget, og gøre synligt for dem hvad de mestrede selv.

- Elever hjælper lærer med at skrive på tavlen. Der fokuseres på stort begyndelsesbogstav og punktum.

Lærersætning på tavlen er udgangspunkt for det videre sprogarbejde

- Elever hjælper lærer med at prikke vokaler.

Her fokuseres på at skelne mellem konsonanter og vokaler. Der kan også med fordel fokuseres på at klappes stavelser.

- Læreren vælger en elev pr. lyd i det lange ord "bliver". Pigerne er vokaler – drenge er konsonanter. De 6 elever stilles på en række, og læreren lyder ordet sammen med eleverne mens der lægges en hånd på hovederne af eleverne. Eleverne skal derefter "slås". Hvis der er en konsonant mellem vokalerne, er det altid den bagerste pige der vinder. Hvis der er to konsonanter imellem, får de en ven hver.

Denne kropslige måde at stavelsesdele lærer eleverne hurtigt.

- Ordet deles på tavlen, og eleverne deler ordet i hæftet.

I starten er det vigtigt, at læreren viser hvordan der deles i stavelser. Senere vil eleverne prikke vokaler og dele selv..

- Sætningen læses i kor.

Alle elever har nu gode muligheder for, at kunne være med til at læse sætningen. Dette giver selvtillid, og en positiv indstilling til at lære at læse.

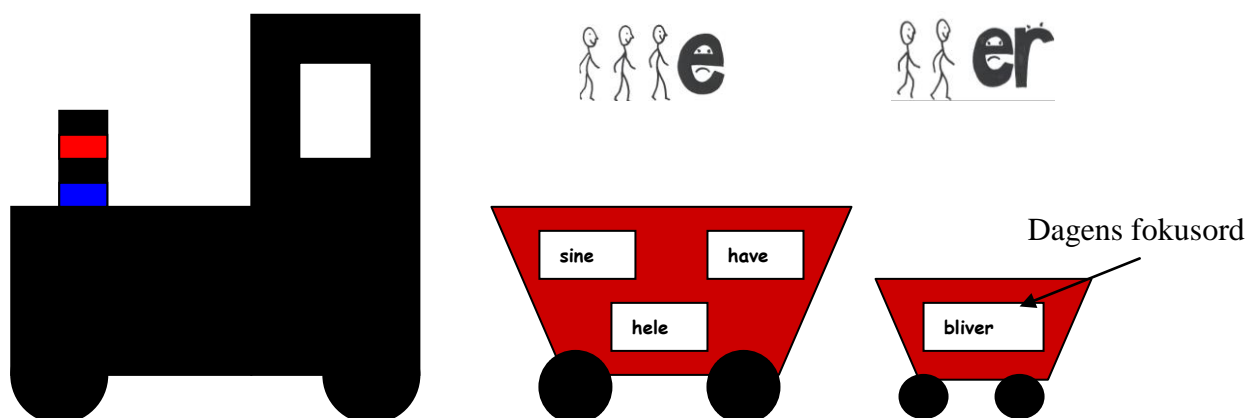
- Sætningen læses på flere måder.
 - Du bliver gal.
 - Bliver du gal?
 - Gal bliver du.

Der er gode muligheder for, at vise hvordan en sætning kan ændre betydning, når der ændres på rækkefølgen af ordene. Dette vil børnene kunne arbejde videre med i deres egen skrivning. Sætningskvaliteter er også til vurdering. Hvilken sætning lød bedst? – hvorfor?

- Vokaler byttes ud. Eleverne lukker øjnene, mens der byttes vokaler ud på tavlen. Herved ”tvinges” eleverne til at blive præcise i deres lydering. fx
 - Hy bløver gål.

Denne øvelse skærper elevernes afkodning. At læse vrøvlesætninger kræver stor sikkerhed i bogstavernes lyde og en samlydering.

- Fokusord sættes i togvogn.

Dagens fokusord sættes i togvognen for at synliggøre ordet. Efterhånden vil det blive en stor hjælp for eleverne, at kunne ”trække” på disse ord i deres egen skrivning. Dette indgår som en del af stilladseringen.